

1

Kulttuuriympäristö- ohjelman hyödyt

PEKKA RAHKONEN

Hoidettu kulttuuriympäristö lisää ihmisten hyvinvointia, tarjoaa elinkeinomahdollisuuksia ja paikallisia ylpeyden aiheita.

Kulttuuriympäristöohjelmat ovat menestystarinoita. Ne kokoavat yhdessä valitut ja tärkeäksi koetut kulttuuriympäristön ominaispiirteet. Ohjelma on myös suunnitelma, miten kulttuuriympäristöä voidaan hoitaa ja hyödyntää kestävästi ja ilmastoviisaasti.

Kulttuuriympäristö on syntynyt ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta. Siinä näkyvät ihmisen toiminnan jäljet. Kulttuuriympäristöä ovat yhtä lailla arkiympäristöt kuin tunnetut ja suojellut kohteet.

Kulttuuriympäristön säilyttäminen ja hoito tukevat kestävyyttä. Kulttuuriympäristöohjelmiin koottujen toimintatapojen ja tiedon avulla voidaan löytää ratkaisuja, jotka tukevat ilmastotoimia. Maisemien ja perinnemaisemien hoidolla voidaan torjua luontokatoa. Kulttuuriympäristöohjelma voi ehkäistä ennalta intressiristiriitoja ja auttaa priorisoimaan esimerkiksi alueidenkäyttöä.

Konkreettisia hyötyjä

Ohjelmatyö auttaa hyödyntämään olemassa olevaa kulttuuriympäristöä. Useat ohjelmat ovat osoittaneet, että yhdessä ja huolella laaditusta kulttuuriympäristöohjelmasta saadaan pitkäaikaisia hyötyjä monella taholla. Ohjelmat ovat erinomaista tausta-aineistoa, koska ohjelmissa käsiteltävä tieto säilyy käyttökelpoisena pitkään.

Paikallinen vetovoima ja identiteetti vahvistuvat tiedon avulla

- ympäristökasvatuksen työkalu
- kotouttamisen väline
- kestävän kuntakuvan rakentaja
- kulttuuriympäristön hoidon ja rahoitusmahdollisuuksien vinkkilista

Kunnan toiminta sujuvoituu

- vuorovaikutus kuntalaisten kanssa
- päätöksenteko
- viranomaisyhteistyö
- taustaa muille strategioille, ohjelmille ja suunnitelmille

Alueidenkäytön suunnittelu ja rakennusvalvonta tehostuvat

- apuväline priorisointiin
- tausta-aineisto suunnitteluun ja arviointiin
- apuväline vajaakäyttöisten rakennusten käyttöönottoon
- ohjauskeino korjaus- ja uudisrakentamiseen

Yritykset saavat tukea toimintaansa

- matkailun vetovoimatekijöiden ideapankki
- tuotteiden ja palveluiden ideapankki
- hankkeiden tausta-aineisto

”Ohjelmalla koottiin yhteen tulevan viiden kunnan kulttuuriympäristöt, edistettiin onnistuneesti liitosta ja asukkaiden yhteenkuuluvuutta.”

”Ihan oikea työkalu kaavatyöhön”

”Rakkaus kotiseutua kohtaan lisää pitovoimaa.”

2

Monta tapaa tehdä ohjelma

Ohjelmatyöllä voidaan luoda uusia toimintatapoja, tarjota tietoa ja avata näkökulmia omaan ympäristöön. Ohjelmien vahvuus on yksilöllisyydessä. Jokainen tekee oman näköisensä ohjelman. Kunnan, maakunnan, kotiseutuyhdistyksen, kulttuuriympäristökohteiden omistajan tai muun ohjelman tekijän omat tarpeet ja tavoitteet määrittävät ohjelman sisällön, rajauksen ja muodon. Kun ohjelma tai ohjelman osat on käsitelty ja hyväksytty yhdessä, siitä tulee yhteinen tahtotila.

Ohjelman laadinta on parhaimmillaan vuorovaikutteinen prosessi. Kaikki sen vaiheet valmistelusta valmiiseen ohjelmaan ja toteutukseen ovat yhtä tärkeitä.

Ohjelman alueen ja sisällön määrittäminen

Kulttuuriympäristöohjelmia voidaan laatia alueiden välisenä yhteistyönä tai osana muuta ohjelmatyötä.

Alueellisena rajauksena voi olla

- kunta, kunnat tai maakunta
- kylä, kaupunginosa tai muu pienempi alue

Ohjelma voi käsitellä kulttuuriympäristöä kokonaisuudessaan tai sen osaa. Ohjelma voi olla myös temaattinen, kuten esimerkiksi rakennusperintöpainotteinen ohjelma.

Liittymäpinnat

Vaikka kulttuuriympäristöohjelmat ovat usein itsenäisiä prosesseja, niillä on yhteyksiä moneen. Onkin hyvä pohtia

- mihin muuhun ohjelmatyö voi kytkeytyä?
- millaisia mahdollisuuksia yhteistyö tarjoaa?

Kulttuuriympäristöohjelma liittyy usein luontevasti

- alueidenkäytön suunnitteluun ja kaavoitukseen
- matkailua, ilmasto- ja kestävä kehitystä, kiertotaloutta koskevaan tai muuhun strategiatyöhön
- muihin ohjelmiin, kuten arkkitehtuuripoliittiseen ohjelmaan (apoli)
- kulttuurikasvatussuunnitelmiin

”Kulttuuriympäristöohjelma on monipuolinen kulttuurikasvatussuunnitelman lähdeaineisto.”

”Opetuspaketit kouluille kannattaa tehdä kulttuurikasvatussuunnitelmasa. Sitä päivitetään kulttuuriympäristöohjelmaa tiheämmin.”

”Jos tehdään sekä kulttuuriympäristöohjelma että apoli, niiden laatimisessa kannattaa tehdä tiivistä yhteistyötä, jotta vältetään päällekkäisyyksiä.”

3

Näin suunnittelet

Kulttuuriympäristöohjelman kokoaminen on laaja ja antoisa tehtävä. Resursseja varataan niin ohjelman laatimiseen kuin sen aktiiviseen toteuttamiseen. Jos päivitettävää aineistoa on runsaasti, ohjelman voi tehdä myös pienemmissä osissa.

Resurssitarpeeseen vaikuttavat

- projektin laajuus
- aikataulutavoite
- liittymäpinnat muihin töihin ja ohjelmiin
- olemassa olevien aineistojen, inventointien sekä selvitysten määrä ja ajantasaisuus
- ohjelman julkaisumuoto
- valmiin ohjelman toteuttamisen tapa

Asiantuntijuuden varmistaminen

Hyvä kulttuuriympäristöohjelma syntyy monien tahojen yhteistyönä. Eri alojen asiantuntijoiden lisäksi työssä tarvitaan paikallistuntemusta. Aluksi on hyvä kartoittaa, miten voidaan hyödyntää

- virkatyö
- konsulttityö ja ostopalvelut
- vapaaehtoistyö

Jos kulttuuriympäristöohjelma tehdään julkishallinnollisen organisaation omana työnä

- käytössä on hyvä aluetuntemus
- ohjelma nivoutuu organisaation eri sektoreille
- asiantuntijoiden yhteistyö tiivistyy
- ohjelman toteuttaminen ja päivittäminen sujuu luontevasti

Ostopalveluiden puolestaan koetaan usein tuovan ohjelmaprojekteillem

- erityisasiantuntijuutta
- ulkopuolista näkemystä

Ohjelmatyön rahoitus

Rahoitus on usein kriittinen tekijä. Kulttuuriympäristöohjelmien laadintaan on saatu rahoitusta muun muassa säätioilta sekä maaseutuohjelmista Leader-ryhmien ja ELY-keskusten kautta.

”Kylätoimikuntien avulla koottiin tietoa rakennusperinnöstä, taloista ja historiasta.”

”Ohjelmaprosessi tiivistä kaupungin sisäistä yhteistyötä ja vuoropuhelua. Kukaan ei kyseenalaista ohjelman tarpeellisuutta.”

”Osallistamissuunnitelma on tärkeä. Omarahoitus korvattiin talkootyöllä.”

4

Näin saat kaikki mukaan

PEKKA RAHKONEN

Hyvän ympäristön suunnittelu, päätöksenteko ja toteutus tarvitsevat monenlaista asiantuntemusta ja näkökulmia. Paras lopputulos syntyy, kun alueen erilaiset toimijat ovat mukana alusta alkaen. Samalla tieto ohjelmasta leviää.

Osallisten tunnistaminen

Alueen asukkailla, maaomistajilla ja järjestöjen edustajilla on useita rooleja ja tehtäviä ohjelmatyössä. Projektin osallisia ja toimijoita kootessa kannattaa käydä läpi ainakin nämä ryhmät

- asukkaat, kotiseututoimijat, kaupunginosa- ja kyläyhdistykset
- maanomistajat
- kaupan-, käsityön-, maatalous-, ruoka- ja matkailualan yrittäjät
- vapaa-ajan asukkaat
- ikääntyneet ja eläkeläisyhdistykset
- koulut, koululaiset, opiskelijat ja nuorisoyhdistykset
- museot ja kulttuuritoimijat
- harrastusryhmät
- luottamushenkilöt ja edunvalvonta
- media

Monta vuorovaikutuksen tapaa

Ihmisten aito kohtaaminen heidän omilla kulmillaan ja tapahtumissaan lisää luottamusta ohjelman laadintaan.

Osallistumismuodot valitaan ryhmien mukaan. Alueiden vakiintuneita ja hyväksi koettuja toimintakulttuureita ja -tapoja kannattaa hyödyntää. Aktiivinen mediaviestintä ja sosiaalinen media tukevat tiedonkulkua työn eri vaiheissa.

Viestinnän ja vuorovaikutuksen keinoja ovat esimerkiksi

- infotilaisuudet, kyläillat
- etätilaisuudet verkossa
- maastokatselukset, kaupunki- ja kyläkävelyt
- avoimet ja kohderyhmittäiset työpajat
- digitaaliset työtilat ja sovellukset työskentelyyn
- karttapohjaiset ja muut verkkokyselyt
- haastattelut

”Kaupunkilaiset saivat kertoa heidän mieli- ja lempipaikkojaan. Verkossa toteutettu asukaskysely tuotti yli 1 000 vastausta.”

”Haastoimme koulut tekemään karttatarjotteita ja pohtimaan koulujen läheisiä tärkeitä paikkoja.”

”Pidimme yrittäjille sparraustuokion: miten kulttuuriympäristöä voi hyödyntää, kehittää ja muokata.”

5 Ajantasaisesta aineistosta vaikuttava ohjelma

Kulttuuriympäristöä koskevat inventoinnit, selvitykset ja suunnitelmat ovat kulttuuriympäristöohjelman perusaineistoa. Näiden lisäksi ohjelmaa varten kootaan usein paikallista, aiemmin dokumentoimatonta tietoa.

Ohjelmaan voida valita tietty painotus, mikä auttaa tavoitteiden saavuttamista. Runsaan kuvituksen avulla jokainen voi löytää ohjelmasta itselleen tärkeitä maisemia ja ympäristöjä. Hyvin jäsenelty, taidokkaasti kuvitettu ja taitettu selkeäkielinen ohjelma houkuttelee lukemaan. Ohjelman nimelläkin on merkitystä.

Ohjelman kokoaminen

Valmiit ohjelmat sisältävät yleensä ainakin seuraavat asiakokonaisuudet

- ohjelman tavoitteet
- kulttuuriympäristön kuvaus
- toimenpideoisa: kuka, mitä, milloin
- yleiset kulttuuriympäristön hoito-ohjeet

Ohjelmatyössä syntyy aina uutta tietoa. Arvokasta aineistoa ovat olemassa olevat paikalliset, maakunnalliset ja valtakunnalliset tietolähteet

- vanhat kartat ja valokuvat
- tarinat, vuosikirjat ja historiikit
- arkeologisen kulttuuriperinnön kohteiden ja kiinteiden muinaisjäännösten rekisteri
- rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnit
- arvokkaat maisema-alueet ja maisemanhoitoalueet
- perinnemaisemat ja perinnebiotoopit
- kaavalla ja erityislainsäädännöllä suojellut kulttuuriympäristökohteet ja alueet
- luonnonsuojelualueet

Kulttuuriympäristön hoitotoimien ja muiden toimenpiteiden määrittäminen

Julkisessa omistuksessa oleville kohteille voidaan laatia tarkkoja toimenpidesuunnitelmia aikatauluineen ja vastuineen. Merkittävä osa rakennetusta kulttuuriympäristöstä on kuitenkin yksityisessä omistuksessa. Ohjelma ei voi velvoittaa yksityisomistajia toimenpiteisiin. Kohteet voidaan kuitenkin huomioida kannustavilla toimenpide-ehdotuksilla ja antamalla tietoa rahoitusmahdollisuuksista. Julkisten kohteiden hoito voi toimia esimerkkeinä yksityisille tahoille.

Toimenpide-ehdotuksissa voidaan kuvata kulttuuriympäristön

- keskeiset piirteet, arvot ja kohteet
- alueellinen ja laajempi merkitys
- huomioiminen esimerkiksi kaavoituksessa ja rakentamisessa

”Pohdimme yhdessä, mikä on meidän alueemme erityispiirre ja mikä meille on tärkeää.”

”Meidän ohjelmassamme korostuu maisemahistoria.”

”Ohjelmassa tuodaan esille myös vanhaa puutarhakasvillisuutta.”

6

Valmis ohjelma kaikkien käyttöön

Kun ohjelma on helposti saatavilla, kaikki voivat hyödyntää ja toteuttaa sitä. Ohjelmasta viestitään aktiivisesti tekemisen aikana. Viestintään kannattaa panostaa erityisesti, kun ohjelma on valmis.

Ohjelman julkaiseminen

Ohjelman laatijan tavoitteet, tarpeet ja resurssit määrittävät julkaisumuodon. Sähköiset ohjelmamuodot yleistyvät, mutta painetut julkaisut ovat edelleen asukkaiden keskuudessa hyvin suosittuja. Kun ohjelman julkaisumuoto päätetään, on samalla hyvä pohtia, miten ohjelmaa päivitetään. Sähköisten aineistojen päivittäminen on painotuotteita yksinkertaisempaa ja edullisempaa. Kun aineistoja julkaistaan verkossa, varmista, että se on teknisesti saavutettavaa.

Kulttuuriympäristöohjelmia laaditaan

- kirjana
- paikkatietona ja tarinakarttana
- verkkosivuna
- kaupunginosa- tai kyläkansioina

Valmista ohjelmaa voi toimittaa

- kiinteistönomistajille
- kirjastoille, kouluille, museoille, kunnan arkistoon, matkailutoimistoon
- luottamushenkilöille
- medialle
- yrityksille

Sähköinen ohjelma viedään näkyvästi verkkosivuille ja sitä voidaan tarjota linkiksi eri toimijoiden verkkosivuille.

Valmiin kulttuuriympäristöohjelman julkaisun tueksi voi järjestää

- seminaareja
- näyttelyitä
- tapahtumia, kuten teemakävelyitä ja -pyöräilyjä sekä näytelmiä

Ohjelman toteutus ja seuranta

Ohjelman seuranta pitää huolen siitä, että se on käytössä. Kunnallisen ja alueellisen kulttuuriympäristöohjelman toteutumista voidaan seurata esimerkiksi strategiakausittain. Toteutuksen seuranta ja palautteen keruu sopii luontevasti myös alueellisille ja kunnallisille kulttuuriympäristötyöryhmille.

Kulttuuriympäristöohjelmaa pitää päivittää aika-ajoin. Päivityksessä kannattaa hyödyntää alueen kulttuuriympäristöä koskevia muita projekteja. Paikkatietoaineistoa on luontevaa päivittää esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä.

”Tarinakartat kiinnostavat, ne ovat valmista aineistoa yritysten käyttöön.”

”Kulttuuriympäristöohjelma liitettiin mukaan kaupungin tietomalliin.”

”Ohjelmakirja on hitti joululahja.”

Lue lisää

[Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten \(pdf\)](#)